



## NIEUWSBRIEF



"MUSEUM ZONDER GRENZEN"	2
VAN WILHELMINA TOT NAPOLEON	3
WILHELMINA – VORSTIN IN OORLOGSTIJD	4
DE NEDERLANDSE STICHTING VOOR MODELFIGUREN	6
KAPT. G.J. WULFHORST EN ZIJN MOBIELE EENHEID	8
EEN OUDE TRADITIE IN MODERNE "UNIFORM"JAS GESTOKEN	11
AFFUIT UITVAART Z.K.H PRINS BERNHARD	14
AGENDA	16

# BIJPRATEN MET GERT GROENENDIJK

## MUSEUM ZONDER GRENZEN

*Bart-Jan Lagerwaard*

In het beleidsplan ‘Vertrouwd museaal, verrassend manifest’ (VM <sup>2</sup>), de leidraad voor het museum t/m 2007, staat te lezen: “Meer dan tot nu toe wordt ingezet op samenwerking met andere aanbieders in het museaal-culturele veld.” In de visie van algemeen directeur Gert Groenendijk gaat dat verder dan alleen Nederland. Daarom zijn sinds 2003 ook de banden met collega-musea in het buitenland aangehaald. Deze contacten leidden al tot tal van tastbare resultaten. De bezoekers hebben daar, direct en indirect, profijt van.

### Uitbouwen volgens ringenmodel

Contacten met het buitenland zijn door de moderne communicatiemiddelen en uitstekende luchtverbindingen tegenwoordig geen enkel probleem. Niet voor niets beschouwt men de aardbol hoe langer hoe meer als een ‘global village’. Deze ontwikkeling maakt ook voor ons museum het aanknopen van buitenlandse betrekkingen eenvoudiger. “Maar”, zegt algemeen directeur Groenendijk, “wij hebben geen budget om zomaar overal heen te vliegen. Je moet dus keuzes maken. Daarom zijn we begonnen met het versterken van de banden met musea in de landen om ons heen. Langzaam maar zeker willen we onze contacten uitbouwen volgens een ringenmodel, dus geleidelijk aan verder van huis. Maar wel steeds heel doelgericht! De toegevoegde waarde van de buitenlandse contacten voor het museum, daar gaat het om.”

### Het nabije buitenland

Van oudsher was er al een goede relatie met het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis in Brussel. De banden met de Belgische collega’s zijn de afgelopen drie jaar echter aanzienlijk verstevigd. Dit leidde onder andere tot gezamenlijke restauratorenworkshops. Ook speelde de sympathieke adjunct-directeur Piet de Gryse van het Belgische legermuseum een belangrijke rol bij de totstandkoming van het boek ‘A farewell to arms’, het liber amicorum voor Jan Piet Puyper ter gelegenheid van diens afscheid als hoofdconservator van ons museum in november 2004. Verschillende Duitse musea maken eveneens al lange tijd deel uit van het Legermuseum-netwerk. Zo is er onder meer een vruchtbare samenwerking met de Waffen Technische Sammlung in Koblenz. Ook met Engelse musea bestaan van oudsher goede betrekkingen. Voor het museum is dat heel plezierig, want volgens Gert is er geen land

met zó veel kennis op het gebied van militaire historie. Gert Groenendijk: “Veel van de relaties met buitenlandse musea zijn het resultaat van persoonlijke contacten. Vooral Jan Piet Puyper heeft zich in dit opzicht niet onbetuigd gelaten. Hij is secretaris van ICOMAM (International Committee of Museums and



*Gert Groenendijk richt zich tot de deelnemers aan het ICOMAM symposium, dat in november 2004 door ons museum werd georganiseerd.*

*(Foto: Hans de Lijser)*

Collections of Arms and Military History) en dat is zeker niet verkeerd voor het opbouwen van een wijvertakt internationaal netwerk. Kijk maar naar ‘A farewell to arms’. Kopstukken van musea in diverse landen hebben daaraan meegewerkt!”

### Contacten met Oost-Europa

Soms komen buitenlandse contacten onverwacht op de weg van het museum. Sinds Polen lid is van de NAVO, is er bijvoorbeeld een samenwerkingsovereenkomst tussen de Nederlandse en de Poolse defensieorganisatie. Deze bevat ook een culturele paragraaf en het Legermuseum geeft hieraan mede invulling. Zo is al een groep Polen in Delft op bezoek geweest om te kijken hoe men daar de zaken aanpakt. Het museum heeft inmiddels goede contacten met het Artilleriemuseum in St. Petersburg. Gert Groenendijk: “Deze contacten hebben wij bewust zelf gezocht uit het oogpunt van collectieontwikkeling. Ze hebben



**Voorpagina:**  
**Koningin Wilhelmina,**  
**4 september 1948,**  
**door J. Merkelbach**  
**(Foto: Koninklijk Huisarchief)**

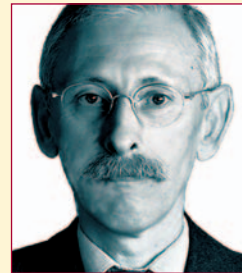
daar namelijk iets wat voor ons van veel waarde is en dat wij dus graag in Nederland zouden willen laten zien: een Benninghkanon. Dit zijn 17e eeuwse kanonnen van Nederlands fabricaat, waarvan er nog twee over zijn. Die zijn na veel omzwervingen terechtgekomen in Wenen en St. Petersburg. Het ziet er nu naar uit dat laatstgenoemd exemplaar naar Nederland zal terugkeren." Gert vertelt verder dat deze contacten, die mede tot stand zijn gekomen via de bekende wapenverzamelaar Henk Visser, vorig jaar september hebben geresulteerd in een samenwerkingsovereenkomst tussen beide musea. Deze is 'opgehangen' aan een samenwerkingsverdrag tussen ons ministerie van defensie en het Russische. De hier genoemde contacten hebben ook geleid tot contacten met de beroemde Hermitage, met welke instelling men dit jaar of volgend jaar een officiële samenwerking hoopt aan te gaan. Idealiter kan dit uitmonden in een wisselexpositie met een selectie uit de enorme collectie van de Hermitage. Want dat is volgens Gert wat Russische musea in het algemeen te bieden hebben: zeer omvangrijke collecties met hele interessante stukken, bijvoorbeeld op het gebied van 'Napoleontica' en artillerie. Ons museum kan daar het een en ander tegenoverstellen waar de Russen wat aan hebben, zoals specifieke kennis van museummanagement, conservering, restauratie en collectiebeheer.

### Serieuze partner

De internationale contacten leveren het museum heel wat op. Gert Groenendijk: "Door bruiklenen uit het buitenland kunnen we nóg betere wisselexposities bieden. Een goed voorbeeld hiervan was 'Heavy Metal' met topharnassen uit verschillende Europese collecties. Verder tel je in het internationale gezelschap alleen mee als je voldoet aan de geldende internationale standaarden. Dat houdt ons scherp. We kijken voortdurend heel kritisch naar waar we mee bezig zijn en blijven een lerende organisatie. Daar word je beter van! Ook belangrijk is dat wij in het buitenland belangstelling genereren voor onze eigen collectie en zo een stukje Nederlandse cultuur uitdragen. Dat onze collectie er internationaal toe doet, blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat een Duitse deskundige eind vorige jaar uitvoerig onze collectie kruisbogen heeft bestudeerd." Om internationaal gezien de serieuze partner te blijven die het museum is, zijn regelmatig investeringen nodig. Onder meer in verzekeringspremies en veiligheid. In dit verband noemt Gert als voorbeeld het met parels en diamanten bezette 'sword of honour' dat koningin Wilhelmina ooit aanbood aan de Amerikaanse president Eisenhower en dat in bruikleen is verkregen van de Eisenhower Library voor de prachtige Wilhelmina-tentoonstelling die momenteel in het museum te bewonderen is: "Zo'n bruikleen vereist in de eerste plaats de juiste contacten. Verder moet de bruikleengever vertrouwen hebben in de staf van het Legermuseum. En, last but not least, we moeten in staat zijn de juiste omstandigheden voor het exposeren van een dergelijk topstuk te creëren. In dit geval betekende dat onder meer een speciale, slagvaste vitrine." Resumerend kan worden gesteld dat ons museum in het internationale veld een uitstekende partij speelt en alom erkenning geniet als een instelling met veel expertise. Regelmatig krijgen mensen van het museum dan ook uitnodigingen voor het houden van lezingen. Gert: "Dat is heel plezierig, want de uitnodigende instelling betaalt vaak de kosten. Zo kunnen we verder bouwen aan ons internationale netwerk zonder dat we er het budget bovenmatig voor hoeven aan te spreken."

## VAN WILHELMINA TOT NAPOLEON

2005 is een jaar van belangrijke historische herdenkingen: 60 jaar bevrijding van de Tweede Wereldoorlog en 190 jaar na de Slag bij Waterloo. In beide gevallen een bevrijding, maar hoe verschillend wordt die beleefd. De bevrijding van de Tweede Wereldoorlog met Koningin Wilhelmina als "moeder des vaderlands" herdenken wij als het einde van een tijdperk van onderdrukking en gruweldaden van een vreemde overheerser. Aan het definitieve einde van het Napoleontische tijdperk hebben wij minder beladen herinneringen overgehouden. In beide gevallen ging daaraan vooraf een periode van bezetting door een vreemde mogendheid, maar de Napoleontische tijd heeft, in tegenstelling tot de Duitse tijd, veel positiefs in ons land nagelaten. Denk maar aan ons rechtssysteem en onze bevolkingsadministratie. De militaire geschiedenis die tot dat alles heeft geleid, en zonder welke ons land er anders uit zou zien, is een wezenlijk onderdeel van onze geschiedenis. In NRC Handelsblad van 21 februari 2005 schreven Martijn Kitzen en Kees M. Paling onder de kop "Vergeet militaire geschiedenis niet": "Het wordt tijd dat wij – net als alle andere Europeanen – leren om, ..., óók trots te zijn op onze historische militaire successen, als onderdeel van de Nederlandse culturele identiteit. Dan wordt Napoleon bij Waterloo (1815) niet alleen verslagen door de Britten en de Pruisen, maar is er ook een glansrol weggelegd voor de Nederlandse troepen onder generaal Chassé. Dan is er naast het drama van Srebrenica (1995) ook waardering voor de vredeshandhavende taken die Nederlandse militairen al jarenlang, waar ook ter wereld, met succes uitvoeren."



Het moge dus duidelijk zijn hoe belangrijk een museum als ons Legermuseum is in de vastlegging van de geschiedenis van ons land. De beide grote tentoonstellingen dit jaar, Wilhelmina en Napoleon, mogen ertoe bijdragen dat onze militaire geschiedenis zich in een nog grotere belangstelling mag verheugen. Door het als Vrienden uitbrengen van een Nieuwsbrief hopen wij de belangstelling voor ons Legermuseum in steeds bredere kring te wekken en in dat verband is het ook verheugend dat de redactie van de Nieuwsbrief inmiddels uitgebreid en compleet is door de toetreding met ingang van dit nummer door Wim van Dunnen, als redacteur en fotograaf, en met ingang van het volgende nummer door Ed Coumans als eindredacteur.

*Gijs Scholtens*  
Voorzitter



# WILHELMINA – VORSTIN IN

Harm Stevens

Als er één voorwerp is waar de tentoonstelling *Wilhelmina – Vorstin in oorlogstijd 1940-1945* om draait dan is het wel de stalen helm 'Nieuw Model (NM)' of 'M.27', die de vorstin tijdens de dramatische meidagen van 1940 bij zich heeft gedragen. De aanduiding M.27 verwijst naar 1927, het jaar van invoering van de helm in het Nederlandse leger. Voorop is een ovale embleem aangebracht met een klimmende leeuw waarin de zakelijke stijl van de Nieuwe Kunst is te herkennen. Het vorstelijke van Wilhelmina's helm zit hem in het binnenwerk. In 1939 was door het Militaire Huis van de koningin aan de firma Blomjous, uniformkleermakerij en militair coupeur op de Denneweg te Den Haag, opdracht gegeven het standaard leren binnenwerk van de helm te verwijderen. Om de helm beter op het kapsel van de koningin te laten passen, werd de helm vervolgens voorzien van een voering van bont.



Koningin Wilhelmina voor de microfoon van Radio Oranje in 1941  
(Foto: Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam)

Op 10 mei 1940, de dag van de Duitse inval in Nederland, was Wilhelmina in de ochtend met haar dochter Juliana, schoonzoon Bernhard en de twee kleinkinderen Beatrix en Irene overgebracht van paleis Huis ten Bosch naar paleis Noordeinde. De volgende dagen brachten de koningin en het kroonprinselijk gezin door in en rondom een bunker, die gelegen was tussen het gebouw van het koninklijk huisarchief en het paleisgebouw. Nadat Juliana en haar gezin op 12 mei naar Engeland was vertrokken, verliet koningin Wilhelmina op 13 mei Den Haag op

dringend advies van onder meer de opperbevelhebber van Land- en Zeemacht Generaal Winkelman. Militair was de situatie drie dagen na de Duitse invasie vanuit Nederlands oogpunt vrijwel uitzichtloos. De vijand was veruit de meerdere van de veel minder goed bewapende en uitgeruste Nederlandse troepen. Op maandag 13 mei, even voor tien uur 's ochtends, verliet Wilhelmina met wat handbagage per gepantserde geldauto paleis Noordeinde. Onder militaire escorte werd Hoek van Holland bereikt. Daar ging zij omstreeks 12 uur aan boord van het Engelse marineschip *H.M.S. Hereward*. Aan het einde van de middag meerde de torpedojager af in de Engelse havenplaats Harwich. De reis werd per trein voortgezet. 's Avonds werd het Londense Liverpool Street Station bereikt, waar het vermoede Nederlandse staatshoofd werd opgewacht door de Engelse koning George VI.



Stalen helm 'Nieuw Model (NM)', gevoerd met bont.  
(Foto: Legermuseum) (bruikleen Koninklijk Huisarchief, Den Haag)

Van dat moment van aankomst op het treinstation in Harwich zijn filmopnamen gemaakt. Het korte geluidloze fragment toont koningin Wilhelmina, gehuld in een geruite jas. Om haar schouder is een riem waar te nemen, mogelijk van een gasmaskertas. In de hand draagt Wilhelmina de helm die zij de gehele reis bij zich had gehouden. Of de helm daadwerkelijk door Wilhelmina tijdens de niet ongevaarlijke overtocht op het hoofd is gedragen is niet bekend. Volgens overlevering werd de koningin in Hoek van Holland door een sergeant-majoor, die van het escorte deel uitmaakte, gemaand de helm op te zetten tijdens een Duitse luchtaanval.

Hoe het ook zij, vandaag de dag roept de met bont gevoerde stalen helm de herinnering op aan het meest dramatische

# OORLOGSTIJD 1940-1945



*Koningin Wilhelmina betreedt in het Zeeuwse grensplaatsje Eede-Aardenburg Nederlands grondgebied na bijna vijf jaar ballingschap, 13 maart 1945. (Foto: Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Amsterdam)*

5

moment in het bestaan van Wilhelmina als mens en staats-hoofd: de Duitse inval in Nederland en de daaropvolgende gedwongen vlucht naar Engeland in mei 1940.

Maar behalve dat het hoofddekseel innig verbonden is met de dramatische meidagen, is de helm ook te beschouwen als de kroon op Wilhelmina's bewust gekozen rol als soldatenkoningin. De innige band tussen koningin Wilhelmina en de krijgsmacht was een van de pijlers van de eerste veertig jaar van haar regering. Krijgskundig onderwijs en koninklijke bezoeken aan legeronderdelen maakten Wilhelmina vertrouwd met het militaire bedrijf. De kennismaking met vooraanstaande militairen als de gevierde generaal Van Heutsz inspireerde Wilhelmina, naar eigen zeggen, tot 'zedelijke moed' en 'wilskracht'. Het gaf haar richting in de invulling van het koningschap. De militaire geest was diep geworteld in Wilhelmina's karakter. Daarvan getuigen ook passages in haar brieven en enkele uitspraken die zij in intieme kring heeft gedaan. Zo liet zij zich op 6 maart 1898 in een brief gericht aan een Engelse vriendin ontvallen: 'I always have had such a military heart and I feel myself half like a soldier at his post and duty!'. Dat militaire hart raakte zij nooit meer kwijt want nog tegen het einde van haar bewogen leven voegde zij haar particulier secretaris toe: 'U moet bij veel dingen bedenken, dat ik tenslotte een militair ben'. Juist daarover gaat de tentoonstelling *Wilhelmina – Vorstin in oorlogstijd*.



*Gevest met gekroonde leuwenkop en gekroonde W in de open-gewerkte gevestkorf. Detail van de eresabel uitgereikt aan de eerste luitenant der Marechaussee G.F.B. Watrin. Vanaf haar meerderjarigheid in 1898 verleende Wilhelmina in eigen persoon dit ereteken per Koninklijk Besluit.*

*(Foto: Legermuseum, Delft)*



# DE NEDERLANDSE STICHTING VOOR

Louis Ph. Sloos

Niet alleen echte soldaten, maar ook tinnensoldaatjes lieten in het Legermuseum hun sporen na. In de museumbibliotheek is een particulier gedrukt boekje aanwezig met de titel *Geschenk van Z.M. den Keizer Willem II aan het Nederlandsch Legermuseum. Tinnen Soldaatjes voorstellende Frederik de Grootte te paard en 49 met de Vaandels van de Infanterie Regimenten van Frederik de Grootte tijdens den Zevenjarigen oorlog*. Het betreft een catalogus van acht pagina's waarin alle negenenveertig figuren worden beschreven. Ook is er een fotoalbum uit het bezit van wijlen dr. F.G. de Wilde aanwezig, getiteld *Collectie tinnen soldaatjes Legermuseum kasteel Doorwerth voor en na de verwoesting*. De schenking van de Duitse keizer in ballingschap moet helaas verloren zijn gegaan. Geen wonder overigens als de verwoesting van Doorwerth in ogenschouw wordt genomen.

In de geautomatiseerde catalogus van het museum worden nog wel vele andere modelfiguren aangetroffen. Geïnteresseerden kunnen deze objecten desgevraagd bekijken. Ook is een beperkt aantal figuren van diverse materialen sinds jaar en dag opgesteld in de vaste expositie. Binnenkort zal er in de nieuwe aanbouw van het museum meer te zien zijn dankzij een bijzondere alliantie tussen het Legermuseum en de Nederlandse Stichting voor Modelfiguren (NSM).

## Het Nederlandse leger in miniatuur

Liefhebbers van modelfiguren beleefden al eens eerder gouden tijden in het Legermuseum. Eind 1973 nam de Stichting 'Vrienden van het Legermuseum', toen nog in Leiden gevestigd, het initiatief om een museumwinkel te openen. Het bestuurslid Mr. C.H. Evers was een goede bekende van de Brit Roy Belmont Maitland, oprichter en eigenaar van Tradition in Londen. Hij was een pionier op het gebied van de zogenoemde 'collectors figures'. Hij gaf de getalenteerde ontwerper en beeldhouwer Charles Stadden opdracht om driedimensionale (3D) modelfiguren van 54mm, van met name Napoleontische militairen, te maken. Evers haakte hier op in en gaf opdracht tot het maken van modelfiguren van Nederlandse militairen. De uniformkundige dr. F.G. de Wilde, vooral bekend van zijn vele publicaties in *Armamentaria*, was destijds bestuurslid van het Legermuseum en hij was stellig degene die de ontwerpen heeft beoordeeld op de juiste weergave van het uniform. Het ging om een zevental figuren in oplagen van vermoedelijk minimaal driehonderd stuks. Deze figuren zijn dus speciaal voor het Legermuseum



Stadden figuren (3D 54 mm) Napoleontische tijd, Brits.  
(Dia: collectie Legermuseum, reg.nr. 00189985)



Stadden figuren (3D 54 mm) Napoleontische tijd, Frans.  
(Dia: collectie Legermuseum, reg.nr. 00189997)

gemaakt en waren exclusief in de museumwinkel te koop. In verzamelaarkringen staan ze bekend als de 'Stadden figuren'. De serie verkrijgbare modelfiguren van Nederlandse militairen in de museumwinkel werd in de jaren zeventig vervolgens sterk uitgebreid in samenwerking met nog drie verschillende producenten. Bijzonder aardig waren de figuren van Brokomar, die in opdracht van de Vrienden een aantal figuren heeft geproduceerd. Dit waren modellen van figuren die zich in de vaste expositie van het museum bevonden. Het aardige idee hierachter was dat bezoekers na afloop van hun bezoek een modelfiguur van een levensgrote geüniformeerde pop uit de expositie konden kopen.

## De Nederlandse Stichting voor Modelfiguren

Al met al waren in het Legermuseum vele tientallen modelfiguren van Nederlandse militairen verkrijgbaar. Er rest in de museumwinkel nog een kleine voorraad figuren uit deze lang vervlogen tijden.

De NSM heeft met veel moeite een complete serie van deze figuren verzameld. De complete beschilderde set maakt deel uit van de unieke verzameling modelfiguren van vier eeuwen Nederlandse militairen. Aan deze figuren zal het Legermuseum een permanente expositie wijden.

Dit jaar viert de NSM, om precies te zijn op 11 mei aanstaande, haar vijftigjarig jubileum. De stichting werd toen opgericht onder de naam Stichting ter Bevordering van de Toepassing van Cultuur-historische Tinnen Figuren. Al spoedig werd ze beter bekend als de stichting met de lange naam. En vervolgens werd in de praktijk de naam van het stichtingsperiodiek, *De Tinnen Tafelronde*, ook de naam van stichting. Dit bleef zo tot in 1995. Toen werd het veertigjarig jubileum aangegrepen om de statuten aan te passen en de naam te moderniseren tot Nederlandse Stichting voor Modelfiguren. Een oud-voorzitter van de NSM als dr. F.G. de Wilde had het daar wel moeilijk mee. Dit nam echter niet weg dat hij nadien nog bleef publiceren in *De Tinnen Tafelronde*. Naast *Armamentaria* was het periodiek van de NSM zijn belangrijkste medium om uniformkundige artikelen in te publiceren.

Toen oud-bestuurslid van het Legermuseum, en destijds voorzitter van de Vrienden van het Legermuseum, Jacques Bartels ook lid was van het bestuur van de NSM is het zogenoemde 'karren en wagens project' opgestart. In samenwerking met de NSM werden werkelijk prachtige schaalmodellen gemaakt van bijvoorbeeld de Ambulance en de Pontonwagen in de vaste expositie van het museum. Deze zijn nog altijd in de museumwinkel te koop. Een keur aan modelfiguren, van het spreekwoordelijke tinnen-

# MODELFIGUREN, 1955-2005



*Nederlandse artillerie bij Waterloo, 1815. Platte tinnenfiguren (30 mm) NSM. (Dia: collectie Legermuseum, reg.nr. 00190008)*

soldaatje tot hoogwaardige schaalmodellen zoals 20-even genoemd, vanaf de Oudheid tot heden, was te zien op de tentoonstelling *Tinnen soldaatjes en andere miniaturen*. Deze reizende jubileumtentoonstelling van de NSM was in 1995 ook te gast in het Legermuseum.

## Tentoonstellingen NSM tot en met 1995

- 1955 Jaar van oprichting
- 1956 Historie in tin, De waag, Amsterdam
- 1957 Er was eens..., Muntenoren, Deventer
- 1958 Tin maakt historie, Bijenkorf, Den Haag
- 1960 Geschiedenis van de handel, De Waag, Amsterdam
- 1962 Reizen, handel en nog iets uit het verleden, Stedelijk Museum, Alkmaar
- 1965 Geïmproviseerde tentoonstelling tijdens jubileumbijeenkomst, Rai, Amsterdam
- 1967 Historie in tin, Historisch museum Palthehuis, Oldenzaal
- 1975 Twintig jaar stichting, Korenmarktpoort, Kampen
- 1980 Edelman... bedelman... schuttermajoor, Vestingmuseum, Naarden
- 1983 De Franse tijd in tinnen figuren, Museum Flehite, Amersfoort
- 1985 Tinnen figuren maken historie, Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam
- 1987 Een tinnen bezetting van de vesting, Vestingmuseum, Naarden
- 1988 Invitatietentoonstelling, Cultureel Centrum, Zandvoort
- 1991 Een kleintje muziek, Goltziusmuseum, Venlo
- 1995 Tinnen soldaatjes en andere miniaturen, Vestingmuseum, Naarden, Nationaal Tinnen Figuren Museum, Ommen, Legermuseum, Delft

## Aantrekkelijke 'club'

De in het Legermuseum tentoongestelde objecten gaven een goed beeld van het brede aandachtsgebied van de NSM en haar donateurs. Alle soorten en maten oude en nieuwe modelfiguren, op zowel militair als civiel gebied komen aan bod. De NSM is uitgegroeid tot hét platform in Nederland voor verzamelaars, liefhebbers en bezitters van cultuurhistorische modelfiguren. Binnen het donateurbestand is vrijwel elke expertise aanwezig. In de afgelopen vijftien jaar is de stichting bijgevolg steeds meer benaderd door bijvoorbeeld musea die oude modelfiguren bezitten of een diorama willen laten maken. Het levensechte diorama van de landing van het Engels-Russische leger in Noord-Holland in 1799 in het Museum Fort Kijkduin in Den Helder is een van vruchten van dit laatste.

## Bestuur NSM 2005

(kolonel der cavalerie) G.H.J. Noordanus, voorzitter  
(majoor der cavalerie) E.P. Vonk, vice-voorzitter  
Drs. L.Ph. Sloos, secretaris, Ir. A.E.G. Stigter, penningmeester  
L.G. Burlage, Ir. H. Dooijes, Drs. B. Elbertse

De stichting zelf richt zich in het bijzonder op modelfiguren van de Nederlandse militair door de eeuwen heen. Op dit gebied heeft zij zoals gezegd een bijzondere collectie opgebouwd. Het is de conservator van de stichting die zich daarmee in het bijzonder bezighoudt.

Ook produceert de stichting zelf modelfiguren op met name laatstgenoemd gebied. De eerste decennia waren dat uitsluitend platte tinnenfiguren. In de jaren negentig werden het vooral 3D 54 mm figuren. Het gehele fonds is te vinden op de website van de stichting: [www.modelfiguren.nl](http://www.modelfiguren.nl). De figuren zijn alle (militair-) historisch en uniformkundig verantwoord. In het kader van het NSM-jubileum 1955-2005 wordt een 3D 54 mm figuur van Prins Maurits te paard uitgegeven, deze wordt speciaal voor de stichting ontwikkeld. Andere activiteiten van de stichting waren en zijn tentoonstellingen voor en door de donateurs en met het oog op ledenwerving, een landelijke voor- en najaarsbijeenkomst in een museum, en een stichtingsperiodiek. Daarnaast heeft de stichting door de jaren heen bijzondere publicaties uitgegeven of daaraan meegewerkt. Een voorbeeld is het boek *De uniformen van het Nederlandse leger ten tijde van de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland 1795-1810* uit 1999. Goede uniformdocumentatie is immers een must.

Degenen die (mede) naar aanleiding van dit artikel willen kennismaken met de NSM, worden van harte uitgenodigd om tijdens de komende voorjaarsbijeenkomst van de NSM naar het Legermuseum te komen, alwaar de bijeenkomst plaatsvindt. De exacte datum is nog niet bekend, maar het zal medio mei zijn. Kijkt u te zijner tijd op de website van de NSM voor de exacte datum en tijd. Tijdens de bijeenkomsten zijn ook de figuren uit het fonds van de stichting verkrijgbaar bij de foerier.

## Geraadpleegde literatuur

- *Geschenk van Z.M. den Keizer Willem II aan het Nederlandsch Legermuseum. Tinnen Soldaatjes voorstellende Frederik de Grootte te paard en 49 met de Vaandels van de Infanterie Regimenten van Frederik de Grootte tijdens den Zevenjarigen oorlog* (Z.p. [1920]) Legermuseum, sign.: CL T 060-0006.
- Fontaine, Jos, 'De 'Stadden' Figuurtes', *De Tinnen Tafelronde* 3 (2001) 5-7.
- Sloos, Louis Ph., 'Veertig jaar 'De Tinnen Tafelronde'', *De Tinnen Tafelronde* 1 (1995) 4-5.
- Wilde, F.G. de, (fotoalbum samengest. door) *Collectie tinnen soldaatjes Legermuseum kasteel Doorwerth voor en na de verwoesting*. Legermuseum, sign.: CL F 0191.



*Modelfiguren Staatse Leger Nederland (3D 54 mm) 18e eeuw. (Dia: collectie Legermuseum, reg. 00189993)*

# KAPITEIN G.J. WULFHORST EN VAN PROEFAFDELING TOT MOBIELE EENHEID

*Tristan Broos*

Op 15 december 1937 werd bij het KNIL de Proefafdeling Vechtwagens geformeerd, die in december 1939 opging in het Bataljon Vechtwagens met een staf en afdeling te Bandoeng en Malang. Het vechtwagenpersoneel werd opgeleid op vrachtauto's en daarna op de aanwezige Vickers rupsbandcarriers (tractors genoemd), de voorloper van de Brenccarrier.

In verband met de dreigende oorlog in de Pacific werden er honderden tanks besteld en betaald, maar slechts mondjesmaat afgeleverd. De bestellingen kwamen niet op tijd aan of er werd niet geleverd, omdat de geallieerde wapenfabrieken de prioriteit aan eigen defensie gaven en aan de oorlog in Europa. Hierdoor bleef het bataljon een zuivere opleidingseenheid, en werd de operationele fase nooit bereikt. De Vechtwagens werden niet ingedeeld bij de cavalerie, maar bij de infanterie. De cavalerie kon naast de eigen taken, verkennen en beveiligen, niet ook nog worden belast met de reorganisatie voor de opname van tanks en opleiding van het daarbij behorende personeel. Overigens was het wegennet van Java alleen bruikbaar voor lichte tanks, vanwege de vele bruggen en ravijnovergangen.

Toen op 8 december 1941 de oorlog uitbrak, bestond het uit de infanterie geworven tankbataljon uit 35 officieren en ruim 500 onderofficieren en manschappen. De verhouding tussen Europeaan en niet-Europeaan was ongeveer 1:2.

Begin 1941 was Java verdeeld in drie militaire afdelingen: West, Midden en Oost Java. De legercommandant van het KNIL was luitenant-generaal H. ter Poorten. Uitgaande van de veronderstelling dat vijandelijke landingen in het uiterste Westen van Java (Bantam) en bij Cheribon zouden plaatsvinden, werd besloten om zoveel mogelijk troepen in West-Java te concentreren. Volgens de Commandant Zeemacht, vice-admiraal C.E.L. Helfrich, was deze concentratie niet mogelijk, omdat de vlootbasis Soerabaja niet mocht worden prijsgegeven. Om die reden werd de troepenopstelling gewijzigd. In West-Java werd een West-Groep gevormd onder commando van divisiecommandant generaal-majoor W. Schilling en een Groep Bandoeng onder commando van de gepensioneerde, maar weer in actieve dienst teruggeroepen, generaal-majoor J.J. Pesman.

Eind december 1941 werd uit het Bataljon Vechtwagens de Mobiele Eenheid gevormd, onder commando van kapitein G.J. Wulffhorst. Deze werd te Bandoeng geplaatst. De Mobiele Eenheid viel onder de Groep Bandoeng en zou als algemene reserve gaan functioneren.

## De Mobiele Eenheid

De Mobiele Eenheid bestond uit een staf (in een Scoutcar van het type White), verbindingsafdeling (lange afstandsradio en motorordonnansen) en een compagnie van 24 vechtwagens, waaronder een commandogroep van 3 Britse lichte Vickers Carden Loyd tanks (tankettes) en drie pelotons van 7 vechtwagens. Het 1e peloton bestond uit Amerikaanse lichte Marmon Herrington tanks, deze waren pas aangekomen en nog niet ingereden. De andere twee pelotons bestonden eveneens uit



*Het KNIL-vechtwagenembleem (Legermuseum, inv.nr. 094954).*

Vickers Carden Loyd tanks. Allen waren uitgerust met mitrailleurs. Sommige Vickers Carden Loyds hadden een door de verbindingsdienst op Java zelf vervaardigde radio. Verder een compagnie gemechaniseerde infanterie van ongeveer 150 man met 16 gepantserde overvalwagens (Braat), bestaande uit drie secties Javanen, Ambonezen en Menadonezen (voorzien van een Europees vechtwagenkader). Volgens het gevechtsrapport van kapitein Wulffhorst was hier ook nog een 4e sectie bij. Tenslotte nog een gevechtstrein met hulpverbandplaatsafdeling, 24 vrachtauto's, 5 terreinauto's (blitzbuggy's, voorganger van de Jeep), 6 motorzijkspannen met draagbaren en een bagagetrein van 25 vracht- en terreinauto's. Kort voor de strijd werden nog een batterij gemotoriseerde bergartillerie (4 stukken 2-AIIBg) en een sectie (3 stukken) pantserafweergeschut van 3,7 cm toegevoegd. Aanvankelijk had de Mobiele Eenheid nog een verkennende en beveiligende afdeling van de cavalerie ingedeeld (half eskadron gemotoriseerde cavalerie onder commando van eerste luitenant W.H.I.M. Hellenberg Hubar), maar deze werd nog voor de Japanse invasie op Java weggenomen en ergens anders ingezet. Hiervoor in de plaats kwam een sectie van drie in Zuid-Afrika geassembleerde Marmon Herrington pantserwagens, elk uitgerust met drie à vier mitrailleurs.

## Uniformering

De vechtwagenbemanningen, bestaande uit officieren, onderofficieren en manschappen, van de Mobiele Eenheid werden in 1941 uitgerust met een eigen, van landswegen verstrekt uniform (zie afbeelding). Deze bestond uit een grijsgroen, van Garoetstof gemaakt vechtwagenhemd met een omgeslagen liggende kraag. De kraag werd gesloten door middel van een haak en een oog van zwart metaal. Het hemd werd aan de voorzijde gesloten door 3 benen knopen en voorzien van schouderpassanten, vervaardigd van dezelfde stof als het hemd, aan de schouderzijde van het hemd bevestigd en aan de halszijde gesloten door een

<sup>1</sup> Genoemd naar de plaats Garoet op Java waar deze stof voor het eerst werd vervaardigd.



# ZIJN MOBIELE EENHEID

benen knoop. Voor op het hemd zaten twee harmonica-vormige borstzakken met accoladevormige kleppen, eveneens gesloten met een benen knoop. Ook de onderkant van de mouwen werd met een benen knoop dichtgemaakt. Bij het hemd hoorde een rijbroek met een bruine koppel en een koperen gesp. Het hemd werd in de rijbroek gedragen (zie afbeelding). Op beide schouderpassanten zat een linker en rechter wapenonderscheidingsteken in de vorm van een koperen Vickers Carden Loyd tank (zie afbeelding). Officieren en onderofficieren droegen op de kraag parallellogramvormige rangonderscheidingstekens, zoals die ook op het KNIL-uniformmodel 1938 werden gedragen. Al deze kentekens waren afneembaar, wat zeer praktisch was in verband met het frequente wassen in het tropische klimaat. Op het hoofd werd een zwarte wollen vechtwagenmuts (baret) gedragen, die naar links werd getrokken en voorzien was van een witmetalen vechtwagenembleem (zie afbeelding), een Vickers Carden Loyd tank omgeven door een lauwerkrans zonder achtergrondje. Om de onderbenen werden beenkappen gedragen voorzien van drie ovale hoekige koperen gespjes en voor officieren desgewenst rijlaarzen. Naast het vechtwagentenue bestond er ook nog een groene vechtwagenoverall eveneens uitgevoerd in Garoetstof, ook voorzien van schouderpassanten, twee harmonica-vormige borstzakken met accoladevormige kleppen en een omgeslagen liggende kraag. Sommige overalls hadden onderaan de broekspijpen een harmonica-vormige linker- en rechterbroekzak<sup>2</sup>. Alle zakken waren vermoedelijk met benen knopen afsluitbaar, dit gold ook voor de onderkant van de overallmouwen. Naast de vechtwagenmuts werd door de vechtwagenbemanningen een bruin lederen valhelm gedragen met plaats voor kop-telefoons voor de radio. Deze helm werd uitsluitend gedragen bij het terreinrijden. De vechtwagenbemanningen waren in de vechtwagens bewapend met een pistool M.11 parabellum, dat door middel van een holster (of via een schouderriem) en magazijntas aan de koppel werd gedragen.



Een uitklapplaat uit het KNIL-kleedvoorschrift, eerste deel, uitgave 1941 (Legermuseum, inv.nr. 00002046/26). (Met (benaming) wordt bedoeld "bemanning")



Het embleem van het Royal Tankregiment (behorende bij Legermuseum, inv.nr. 101491).

## Geallieerde versterkingen

Op 15 februari 1942 viel de voor de Britten onneembare vesting Singapore. Eind februari was Java geïsoleerd en kwam het eiland door de verovering van Zuid-Sumatra en Bali binnen het bereik van de Japanse luchtmacht.

De vele geallieerde besprekingen over gezamenlijk optreden tegen de Japanse agressor, resulteerden uiteindelijk in het op 15 januari 1942 opgerichte ABDA-Command (American, British, Dutch, Australian command) met als opperbevelhebber sir Archibald T. Wavell. Zijn hoofdkwartier vestigde hij in Lembang bij Bandoeng.

In dit verband kwam op 19 februari 1942 de zojuist tot brigade-generaal bevorderde Australiër A.S. Blackburn met zijn mitrailleurbataljon op Java aan. Na 20 februari arriveerde een aantal andere, aanvankelijk voor Singapore bestemde, Australische eenheden op Java. Deze troepen werden belast met de beveiliging van de vliegterreinen. Op 25 februari kwam een eskadron van het Engelse 3rd King's Own Hussars met zestien lichte tanks op Java aan, alsmede twee batterijen van het Amerikaanse artilleriebataljon. Uitgezonderd deze cavalerie- en artillerie-eenheid was de zojuist opgerichte brigade, die de naam Blackforce kreeg, 2.920 man sterk en werd opgesteld in de omgeving van Buitenzorg (West-Java). In totaal bestond de geallieerde troepenmacht, naast de circa 93.000 soldaten van het KNIL (waarvan ongeveer 43.000 man hulpstroepen, de overige waren gevechtsklare troepen), nu uit ongeveer 12.000 man onder bevel van de Britse generaal-majoor H.D.W. Sitwell.

Op 25 februari 1942 hield het ABDA-Command op te bestaan en verliet generaal Wavell met zijn staf Java. De bevelvoering over Java was nu weer in Nederlandse handen.

(Lees verder op pagina 10)

<sup>2</sup> Zie afbeelding op p. 41c, 'KNIL-cavaleri 1814-1950' door C.A. Heshusius.



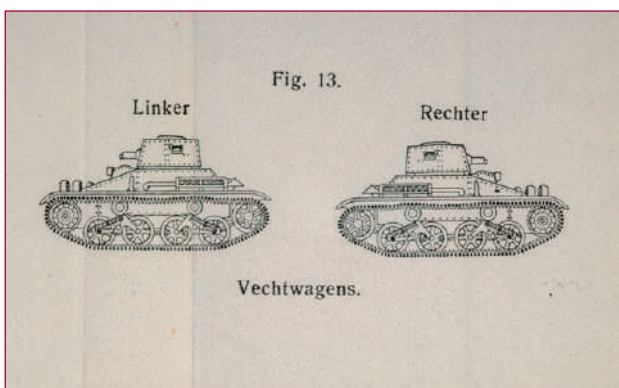
Studiofoto van kapitein G.J. Wulffhorst in het KNIL-vechtwagenuniform model 1941 met vechtswagenmuts, voorzien van het embleem van het Royal Tankregiment, afm. 30,2 x 18,3 (Legermuseum, inv.nr. 00157847).

### Een embleem van het Britse Royal Tankregiment op een KNIL-vechtwagenmuts

In de zeer bijzondere fotocollectie van het Legermuseum bevindt zich een merkwaardige studiofoto van kapitein G.J. Wulffhorst (zie afbeelding).

Op de foto is de kapitein te zien in het KNIL-vechtwagenuniform van het model 1941. Op het hoofd draagt hij volgens voorschrift de vechtswagenmuts, maar in plaats van het vechtswagenembleem draagt hij een Brits embleem van het Royal Tankregiment (zie afbeelding). Het is mogelijk dat, met de komst van de geallieerde troepen vanaf 19 februari 1942 naar Java, kapitein Wulffhorst te Bandoeng contact heeft gehad met een Brits officier van de 3rd King's Own Hussars of een Britse liaison-officier (verbonden aan de staf van de Groep Bandoeng) en zijn vechtswagenembleem heeft geruild (of gekregen) voor een embleem van het Royal Tankregiment.

De Japanners<sup>3</sup> landden in de nacht van 28 februari op 1 maart 1942 op vier plaatsen aan Java's Noordkust, namelijk op twee punten in Noordwest-Bantam en nabij Eretan Wetan (beide in West-Java) en te Kragan (Oost-Java). In deze korte periode voor de strijd moet kapitein Wulffhorst kans hebben gezien zich vermoedelijk in Bandoeng te laten vereeuwigen met zijn nieuw verworven Tankembleem (zie afbeelding). Lang heeft hij er echter niet van kunnen genieten, want op 2 maart 1942 moest hij met zijn Mobiele Eenheid het plaatsje Soebang en de voor het KNIL cruciale vliegbasis Kalidjati, die direct na de Japanse landing op



Twee 'wapenonderscheidingsteekeningen' (vechtwagens) uit het KNIL-kledingvoorschrift, eerste deel, uitgave 1941, pl.XVIII (Legermuseum, inv.nr. 00002046/13).

<sup>3</sup> Ongeveer 7 Japanse divisies kwamen aan land. Een gezamenlijke sterkte van ongeveer 60.000 man onder commando van luitenant-generaal Hitoshi Imamura.



Een Vickers Carden Loyd tweemanstank met vechtswagenbemanning op manoeuvre (afbeelding afkomstig van het IMG).

1 maart was gevallen, heroveren. De spectaculaire aanval met vecht wagens en gemechaniseerde infanterie leek aanvankelijk een succes, maar door de te late komst van infanterieversterkingen werd het een mislukking. Was de aanval gelukt, dan kon de bergartillerie vanaf Soebang de vliegbasis Kalidjati beschieten en zou de Japanse opmars ernstig zijn vertraagd. Op 8 maart 1942 capituleerde het KNIL onvoorwaardelijk en ging kapitein Wulffhorst met zijn officieren, onderofficieren en manschappen van de Mobiele Eenheid in Japanse krijgsgevangenschap. Over het ongeschonden door de oorlog komen van deze fraaie studiofoto kan slechts gespeculeerd worden. Waarschijnlijk heeft Wulffhorst's vrouw de foto in het Japanse krijgsgevangenkamp weten te verbergen. Het kan ook zijn dat de foto met huisraad en persoonlijke eigendommen bij inheemse huisbedienden in bewaring werd gegeven of bij een Chinese handelaar tegen betaling werd bewaard. Hoe het ook zij, we zullen er waarschijnlijk nooit meer achter komen.

### Bronnen

- *Kledingvoorschrift*: eerste deel (Kl. VI).- Batavia: Reproductiebedrijf, 1941, 79, 26, 13.
- Interview met Kolonel der Cavalerie bd D. de Iongh, tevens oud KNIL-officier van het Bataljon Vecht wagens (Interview gehouden in januari 2005).

### Literatuur

- Nortier, J.J., Kuijt, P., Groen, P.M.H., *De Japanse aanval op Java* (Amsterdam, 1994).
- Meel, P. van, *Tanda mata KNIL. Foto's en verhalen als herinneringen aan het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger* (Dordrecht, 1983).
- Heshusius, C.A., *KNIL-cavalerie 1814-1950. Geschiedenis van de Cavalerie en Pantser troepen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger* ('s-Gravenhage, 1978).
- Wit, G.H.O. de, 'De Mobiele Eenheid van het Javaleger (dec. 41-mrt.42)', in: *Stabelan*, VI-4 (1980) 8.



# EEN OUDE TRADITIE IN MODERNE “UNIFORM”JAS GESTOKEN

Frans Smits

Foto's: C. van Bruggen

Het vastleggen van belangrijke gebeurtenissen van, en ceremonieel rond het Huis van Oranje-Nassau, kent sinds het stadhouderschap van Willem I, de ‘Zwijger’, een lange traditie. Op etsen, gravures, litho's, zwart wit foto's, film- en televisiebeelden zijn de gebeurtenissen, vooral die te Delft vastgelegd. Hierbij kregen het militair-, hof- en staatsceremonieel, in het bijzonder het opbaren en de rouwstoet met alle pracht en praal op uniformkundig gebied, de volle aandacht.

De afgelopen jaren werden voor de Koninklijke Familie mede gekenmerkt door feestelijke trouwerijen, doopplechtigheden maar ook het overlijden van Prins Claus, Prinses Juliana en Prins Bernhard. Zijn trouwerijen en doopplechtigheden een semi-publiekelijke privé aangelegenheid; de bijzetting met de eeuwenoude ceremoniën is voor een groot deel een staatsaangelegenheid.



*De vaandelwacht van het Regiment Stoottroepen Prins Bernhard voor het Paleis Noordeinde. De regiment-adjutant vaandeldrager brengt de laatste eregroet aan de naamgever van het regiment. Het vaandel is voorzien van een zwarte rouwcravatte.*

Sinds de bijzetting van Prinses Wilhelmina in 1962 heeft in de loop van meer dan 40 jaar de rouwbeleving van het Hof en de Staat in Nederland een gelijke tred gehouden met de maatschappelijke rouwbelevingen.

De rouwkleur wit, voor het eerst gevoerd bij het overlijden van Prins Hendrik in 1934 en later als een Oranjetraditie voortgezet bij de prinsessen Emma en Wilhelmina, was toentertijd al een heftige ommekeer en trendsetter. Het wit was de tint van de wederopstanding.

Bij de bijzetting van Prins Claus werd de rouw aangepast aan de moderne tijd. De witte lijkkoets werd vervangen door een moderne nieuwe paarskleurige koets, die veel gelijkenis vertoonde met koetsen uit het begin van de 18<sup>e</sup> eeuw. De Koninklijke standaarden op de paleizen werden voorzien van een rouw-



*Op het voorplein van Paleis Noordeinde brengt het militair- en hofpersoneel de eregroet. De draagploeg, gevormd door personeel van de Koninklijke Luchtmacht, heeft zojuist de kist, gedekt door de Nederlandse vlag op de katafalk van de affuit geplaatst.*

cravatte. De trommen van de muziekkorpsen werden niet meer omfloerst met dungazige zwarte voiles, zo ook niet de modelopgemaakte onderscheidingen op de borst van de militairen en de vaandels en standaarden van de krijgsmachtdelen. De vaandels en standaarden werden voorzien van rouwcravattes.



*Een soldaat van de erecompagnie, gekleed in het nieuwe ceremoniële tenue van het Regiment Johan Willem Friso, staat na inspectie gereed bij het Instituut Defensie Leergangen voor het laatste gedeelte van de Koninklijke stoet.*

Prins Bernhard wenste, en maakte dit al lang van te voren bekend, een militaire begrafenis. Als Commandeur der Militaire Willemsorde had hij ook het recht om op een affuit bijgezet te worden. Het militaire draaiboek voor de koninklijke bijzetting – het z.g. CP 100 – diende daarom op diverse punten bijgesteld te worden. Er waren meerdere taken voor het museum en ons militaire erfgoed weggelegd.



Het kanon 7 veld werd ter beschikking gesteld door de Historische Verzameling van het Korps Rijdende Artillerie, de munitie voorwagen kwam uit de collectie van ons museum. Het Koninklijk Staldepartement liet de raderen voorzien van massief rubberen banden en het kanon werd voorzien van schijfremmen en een met de hand te bedienen reminrichting. De ingrepen deden echter geen geweld aan de authenticiteit. De affuit, het kanon met de katafalk en de voorwagen zijn nu onttrokken aan de museum bewaarfunctie en voor de krijgsmacht delen beschikbaar, zoals dat heet “voor hergebruik”.



*Kort overleg van de commandant Erecompagnie Regiment Limburgse Jagers met een adjudant onderofficier en een korporaal. Locatie IDL aan de Brasserskade te Delft.*

Als lid van de Uniformcommissie van de Koninklijke landmacht was er voor ondergetekende binnen een kort tijdsbestek veel advieswerk aan de winkel. De wens van de prins was dat het affuit werd begeleid door officieren van het Korps Rijdende Artillerie. Zo moest er bijvoorbeeld een inventarisatie gehou-



*De reserve draagploeg, gevormd door huzaren van het Regiment Huzaren van Boreel, draagt de kolbakken van de draagploeg onder de arm weg van de Markt.*

den worden binnen de KL van draagbare aanwezige “gouden” officiers dolmans en dat was prioriteit één. Binnen korte tijd werden door het KPU bedrijf vele accessoires en uniformdelen gefabriceerd. Een race tegen de klok.

Het bericht dat de prins was overleden was voor het museum het teken dat het museale draaiboek voor de in memoriamtentoonstelling in werking werd gezet. Een wezenlijk onderdeel van



*Standaardwacht van het Ere-escorte Cavalerie. De standaard van het regiment Huzaren van Boreel is voorzien van de rouwcravatte. De commandant van de standaardwacht, de regimentsadjudant standaarddrager en een wachtmeester verlaten de Grote Markt.*

de tentoonstelling was een selectie foto's van de bijzetting van de prins.

Casper van Bruggen, museumfotograaf, had al lang van te voren de opdracht gekregen om foto's te maken op de dag van de bijzetting. De foto-opdracht hield in de eerste plaats in dat de foto's



*Een van de 25 ponder veldkanonnen van de Eresaluutbatterij van het Korps Rijdende Artillerie lost een minuutschot. De batterij is opgesteld op de Singel te Delft in de bocht van het Rijn-Schiekanaal; “de Vliet”.*

geen reportagekarakter moesten hebben. Een artistieke benadering en goede foto- composities stonden voorop. Kleurrijke uniformen, ceremoniële handelingen in een historische hedendaagse omgeving artistiek vastleggen; en als de stoet voorbij trekt zijn dat handelingen in een “split second”.



Van Bruggen werd gemilitariseerd, “zonder belasting van ’s lands schatkist”, en geüniformeerd. Als reserve-kapitein van het Regiment Limburgse Jagers en gekleed in DT-Nieuw voorzien van vele doorlatingbewijzen begeleidde hij het hoofd Bureau Protocol van de Landmachtstaf op zijn tocht langs vastgestelde inspectiepunten.

Als fotolocaties waren gekozen het binnenplein van het Koninklijk Staldepartement, de hoofdingang ofwel “de voorzijde” van Paleis Noordeinde, het Instituut Defensie Leergangen aan de Brasserskade te Delft, de Grote Markt en de Nieuwe Kerk en de Singel aan het Rijn- Schiekanaal en de Vliet; vanaf de laatstgenoemde locatie werd door een batterij van het Korps Rijdende Artillerie minuutschoten afgegeven.

De foto's tonen zichzelf. Een heel klein gedeelte is al te zien in de “In Memoriam Tentoonstelling” over de militaire carrière van de Prins. Verder ontvangen de eenheden en organisaties die betrokken waren bij de bijzetting een brede selectie van de foto's.

Er zal wellicht een publicatie van ons museum komen met een ruime keuze van foto's. De traditie om de bijzetting vast te leggen is niet verbroken.



*Het laatste deel van de begeleidende stoet, bestaande uit een eresquadron van de Koninklijke Luchtmacht en vier ruiters van Politie Haaglanden trekt voorbij op de Grote Markt te Delft. Op de voorgrond de Kapitein bij het Regiment Limburgse Jagers C. van Bruggen fotograaf van ons museum.*



*De affuit; het kanon 7 veld met gemonteerde katafalk voorzien van de bloemenhulde met de vele linten met de namen van de koninklijke familie en de voorwagens verlaten met de begeleidende officieren van de KRA en twee leden van het stalpersoneel na het afleggen van een afstand van meer dan 16 kilometer de Markt. Achter aan de zijkant van de Nieuw Kerk is het verzamel-eindpunt gelegen.*

*De voorwagens van de 7 veld van de KRA hadden geen leren zitkussens op de zitting. Dat was niet nodig, omdat de stuksbemanning te paard achter het stuk aanreden. Hoewel “historisch” van te voren aangegeven, heeft men toch besloten de lederen kussen op de voorwagens te laten.*

# AFFUIT UITVAART Z.K.H.

Wim den Dunnen

Op 7 december 2004 werd een speciale In Memoriam-expositie geopend in het Legermuseum, naar aanleiding van het overlijden van Prins Bernhard op 1 december 2004. Dit eerbetoon laat de bijzondere rol zien, door middel van foto's en uniformen, die de Prins heeft gespeeld bij de Nederlandse Krijgsmacht. De expositie, oorspronkelijk te zien tot 1 maart 2005, is door grote belangstelling verlengd tot en met 3 juli 2005. Een aantal keren werden nieuwe elementen toegevoegd zoals unieke foto's, gemaakt door de fotograaf van het Legermuseum Casper van Bruggen en de plaatsing van de affuit\* en munitievoorwagen die bij de uitvaart werden gebruikt. Ook werd nog de stafauto, die door de Prins werd gebruikt als Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht, bij het eerbetoon betrokken. Maar als de Prins jaren eerder was overleden zou de uitvaart er heel anders uitgezien hebben.

In het verleden waren er al plannen gemaakt en voorbereidingen getroffen voor de uitvaart van Z.K.H. Prins Bernhard, aangezien hij een paar keer ernstig ziek is geweest en voor zijn leven werd gevreesd. Maar de Prins, niet klein te krijgen, kwam er steeds weer bovenop. In overleg met hem had de Koninklijke Landmacht (KL) een DAF YA-328 artillerietrekker klaarstaan voor de uitvaart. Bij dit voertuig, ook wel bekend als de 'Dikke DAF', behoorde een 25-ponder kanon waarop een baar of katafalk was bevestigd. Hierop zou de kist worden geplaatst voor de uitvaart. Tussen trekker en kanon was ook nog de bijbehorende munitievoorwagen gekoppeld. Bij de DAF waren de voorbanden vervangen door banden met een ander profiel. Deze konden voor beter rijcomfort zorgen dan de standaard gemonteerde terreinbanden. Jarenlang heeft deze combinatie zo klaargestaan bij de KL op het mobilisatiecomplex Maaldrift te Wassenaar.

Een aantal jaren geleden werd besloten om de uitvaart anders te laten plaatsvinden. De DAF YA-328 en het 25-ponderkanon zouden niet meer worden gebruikt. Het risico voor het uitvalen van de DAF was groot en ook een meer stijlvolle ceremonie was gewenst. In plaats van motortractie werd nu gekozen voor paardenttractie. Hierbij zou ook een oude militaire traditie, die van uitvaart met een affuit, in ere worden hersteld. Daarbij

werd ook gekeken naar het buitenland, waar een uitvaart met affuit voor vorstelijke personen en hoogwaardigheidbekleders gebruikelijk is. Nederland kent deze traditie niet zo. De Oranjes maakten meestal gebruik van lijkkoetsen. Alleen eerder heeft in Nederland de herbegrafenis van Prins Willem George Hendrik, een zoon van stadhouder Willem V, per affuit plaatsgevonden.

Bij deze nieuwe plannen kreeg het Korps Rijdende Artillerie (KRA) een belangrijke rol. De Gele Rijders hadden nog een 7-veld kanon staan met een rijk verleden. Dit door Krupp gebouwde kanon, maakt in 1904 deel uit van een grote order die de KL in Duitsland plaatste. Daarbij werden 204 van deze vuurmonden besteld en afgeleverd met de bijbehorende munitiecaissons. Later werden bij de Artillerie-Inrichtingen te Zaandam nog eens 100 stukken vervaardigd. Het kanon werd gebruikt tijdens de gevechtshandelingen in mei 1940 en stond in stelling achter de Grebbelinie. Op de loop staan de teksten "Je Maintiendrai" en "het Vaderlandt Ghetrouwe Blijf Ick tot in den Doot". Het kanon werd bij de Koninklijke Stallen ondergebracht en ook voorzien van een baar of katafalk. Het Legermuseum stelde een, bij het 7-veld kanon behorende, munitievoorwagen uit de collectie ter beschikking. Ook zouden officieren van het KRA, in ceremonieel tenue, het 7-veld kanon flankeren. Evenals een bereden detachement met 9 Gele Rijders.

14



*De DAF YA-328, met munitievoorwagen en 25-ponder kanon hier op 17 augustus 2004 op het mobilisatiecomplex Maaldrift. Voertuig en stuk zijn overgedragen aan de Rekwisieten Commissie KL op Maaldrift. (Foto: Wim den Dunnen)*



# PRINS BERNHARD



*De affuit met het stoffelijk overschot van Z.K.H. Prins Bernhard, tijdens de uitvaart op 11 december 2004, heeft zojuist het Instituut Defensie Leergangen verlaten. Veteranen, nauw verbonden met de Prins, brengen de eregroet. (Foto: Wim den Dunnen)*

En zo werden de plannen werkelijkheid tijdens de uitvaart op 11 december 2004. Met groot militair ceremonieel vertrok de uitvaartstoet naar de Nieuwe Kerk in Delft, geëscorteerd door 800 militairen. Nog eens 6000 militairen en 400 veteranen zorgden voor de afzetting langs de route. De affuit werd getrokken door zes Gelderse en Groningse paarden in postiljonaanspanning. De postiljons, koetsiers van de het Koninklijke Stallen, bereden twee paarden. Daarnaast liepen 6 koetsiers mee. De kist met het stoffelijk overschot van Prins Bernhard was op de katafalk geplaatst en afgedekt met de Nederlandse driekleur. Daarnaast officieren van het Korps Rijdende Artillerie in ceremonieel tenue.

Na de uitvaart werd op 20 december 2004 de affuit aan de expositie bij het Legermuseum toegevoegd. Het stuk werd geplaatst in een boogtent van de Koninklijke Landmacht op de binnenplaats. Op 13 december was ook al een Mercedes-Benz 280 SE stafauto in het museum geplaatst. Deze auto werd jarenlang gebruikt bij de Staf Inspecteur-Generaal Krijgsmacht (IGK) te Hilversum voor dienstreizen en werkbezoeken van de Prins in zijn hoedanigheid als IGK. De auto werd begin 1981 aan het Legermuseum geschonken en staat normaal in het voertuigendepot op het mobilisatiecomplex Maaldrift. Een flinke poetsbeurt ging er aan vooraf, want de auto had het depot nog nooit verlaten.



*De affuit arriveert op de Korte Geer bij het Legermuseum op 20 december 2004. De munitievoerwagen is van het Legermuseum. (Foto: Wim den Dunnen)*

De affuit zal bij het uitkomen van deze nieuwsbrief al zijn verhuisd naar het Nationaal Museum het Loo te Apeldoorn. Deze gaat daar deel uitmaken van de tentoonstelling “Het Vaderland Ghetrouwe: Oranje in de jaren 1940-1945”. Op deze tentoonstelling, ter gelegenheid van de 60ste herdenking van onze bevrijding, zal uitvoerig worden ingegaan op de oorlogsjaren van ons Koningshuis. Met natuurlijk veel aandacht voor Prins Bernhard als Bevelhebber Nederlandse Strijdkrachten in 1944-1945. Een bijzondere afsluiting van een bijzonder leven. Een leven als een prins.

\* Affuit is eigenlijk niet de goede benaming. Een affuit is het onderstel van een kanon, zonder schietbuis of loop. Op de voor de uitvaart gebruikte affuit zat echter nog de schietbuis, dus zou van kanon moeten worden gesproken. Daar affuit inmiddels een begrip is geworden gebruiken wij ook maar deze aanduiding.

*De Mercedes-Benz 280 SE, stafauto van Prins Bernhard als Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht. De Mercedes is tijdelijk geplaatst in het Legermuseum op 13 december 2004. (Foto: Wim den Dunnen)*

## AGENDA

- 10 maart - 30 sept. tentoonstelling Wilhelmina – Vorstin in oorlogstijd 1940-1945
- 9 en 10 april Museumweekend, met het thema De kunst van het bewaren. Centraal staan de verborgen werkzaamheden van de restaurator en de conservator.
- 6 mei Gast op de VIP-dag van het Militair Depot te Bussum Namens de Stichting Militair Depot zijn de Vrienden van het Legermuseum, op 6 mei 2005 (op vertoon van hun donateurkaart) met hun partner en gezinsleden - welkom op de VIP/veteranendag bij de bevrijdingsmanifestatie 'Bussum Bridgehead'.  
Zie voor meer info: [www.bussumgridgehead.com](http://www.bussumgridgehead.com)
- 8 mei concert op de kop van de kade van het museum
- 27 mei Gast op de VIP-dag van de KL (Open Dagen)
- 11 juni Vriendendag op de Paardenmarkt  
(zie separate brief met aanmeldingsformulier)

Zie voor meer informatie over de activiteiten van het Legermuseum de vernieuwde website: [www.legermuseum.nl](http://www.legermuseum.nl). Voor meer informatie over specifieke Vrienden-activiteiten kunt u kijken op [www.vriendenlegermuseum.nl](http://www.vriendenlegermuseum.nl).

16

## BOEKENKAST

Wilhelmina – Vorstin in oorlogstijd (1940-1945)

Harm Stevens

Harm Stevens, conservator in het Legermuseum, beschrijft in deze publicatie de krijgshaftige ontwikkeling die deze markante vorstin tijdens haar regeerperiode doormaakte. Haar bijzondere relatie met leger en vloot speelt hierin een centrale rol. In vlot geschreven stijl en rijk geïllustreerd portretteert de auteur een eigenzinnige koningin, die reeds in haar kinderjaren een interesse voor militaire zaken aan de dag legde. Deze belangstelling groeide uit tot een oprechte verbondenheid met de Nederlandse krijgsmacht, een relatie die door beide wereldoorlogen een extra dimensie kreeg. Wilhelmina profileerde zich niet alleen als Moeder des Vaderlands maar gaf tevens een militaire invulling aan haar functie die de typering van soldatenkoningin rechtvaardigt.

De publicatie *Wilhelmina - Vorstin in oorlogstijd (1940-1945)* verschijnt ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in het Legermuseum te Delft (10 maart - 30 september 2005)

Titel	Wilhelmina – Vorstin in oorlogstijd (1940-1945)
Auteur	Harm Stevens
ISBN	90-70793-26-1
Verkoopprijs	€ 14,90
Uitgever	Legermuseum Delft
Jaar	2005

Het boek is te bestellen via de website [www.legermuseum.nl](http://www.legermuseum.nl)



## NIEUWE DONATEURS

M. Keus	Zoetermeer
J. van Schoonhoven	Den Haag
A. Holtzman	Den Haag
B.J. Versluis	Nieuwegein
H.F. van Es	De Rijp
M. de Bart	Lisse
E.H. Muller	Blokker
H.A.R. Kampen	Den Haag
N.C. Schoonderwaldt	Voorschoten
S.M. Prins	Zaandam
M. Westerik	Leiden
Y. Haandrikman	Delft
J. Koerts	Delfgauw
W.M.M.H. Verbeeten	Nieuwegein
E. Rijnbergen	Rotterdam

Ook donateur worden?

Zie [www.vriendenlegermuseum.nl](http://www.vriendenlegermuseum.nl)

## COLOFON

*De Nieuwsbrief* verschijnt driemaal per jaar.

Redactie	Gijs Scholtens Joke van Vels-van Dongen, Wim den Dunnen Heleen Bronder
Vormgeving en drukwerk	Koninklijke De Swart, Den Haag
Uitgever	Stichting Vrienden van het Legermuseum
Secretariaat	Antwoordnummer 11228, 2600 WC Delft tel:(015) 214 23 76* fax:(015) 214 39 16 *alleen op donderdag- of vrijdagmorgen e-mail: <a href="mailto:secretariaat@vriendenlegermuseum.nl">secretariaat@vriendenlegermuseum.nl</a>
Website	<a href="http://www.vriendenlegermuseum.nl">www.vriendenlegermuseum.nl</a> Webmaster: Henk Goos Webredacteur: Joke van Vels-van Dongen

ISSN 1569-4305